

JOAQUIN ALTZIBARREN ANTZERKIA

Grafia

Egilea: Jose Luis Ugarte

<i> eta <y> **grafemak**

<i>: 1.049 hitzetan

<y>: 47 hitzetan

Eskuarki <i> grafema erabiltzen da antzerkian zehar. Hala ere, hitz hasieran <y> ikusiko dugu hainbatetan: *ya* (2), *ycaz*, *ycusi*, *Ygnaci* (16), *ygualatu*, *ymperijo* (3), *yndijo* (2), *Yngalaterra* (9), *yngel-sac*, *ynvidia*, *ystoria*, *Yzarris*, *yru*, *amayru*. Erabilera ez da sistematikoa. Hitz horietan <i> ere azaltzen da: *icusi* (11), *lzarris* (4), *iru* (12)

Hitz bukaeran, behin batean besterik ez da <y> azaltzen: *lazay*. Hiatoa hausteko beste behin: *abiyatu*. Azken kasu hori salbuespentzat hartu behar dugu, soinu epentetiko-a adierazteko (-i ondoren eta bokalaren aurretik) <j> grafia erabiltzen baita, aurrerago ikusiko dugun bezala.

 eta >v> **grafemak**

: 393 hitzetan

<v>: 39 hitzetan

<v> grafema 7 hitzetan hasieran azaltzen da: *vere*, *veren*, *verriac*, *vider*, *vizi*, *viziric*, *vo-mitazen*. Hitz horietan, gainera, ez da beti grafema beraz azaltzen: *bere* (8)

11 hitzetan bokal artean daukagu: *amavi*, *avemariaco*, *avija*, *davilzala*, *erecivimentu*, *es-crivizeco*, *movitu*, *provincia*, *savalac*, *zavaleran*, *saviuac*. Gainerako hitzetan grafemaz adierazten dira.

b epentetikoaren ordean, v epentetikoa bi alditan ikus dezakegu: *altuva*, *instruituva*. Gainerako kasu guztietan : *aubec* (4), *contuba*...

Deituren hasieran <v> topa dezakegu, gaztelaniaz ere horrela idazten bada: *Vizente* (2), *Vizenteren*, *Venecia*, *Venezia*

OHARRA: Parentesi arteko zenbakiek testuan zehar hitzak zenbat aldiz azaltzen diren adierazten dute.

(2), *Veneziara, Viena. Vaco. Baina Billa Errealera...*

Azkenik, hobietako sudurkariaren ondotik ere azaltzen da: *convenci, conventu (3), conversasiuac, conversazio, ynvidia. Baina, senbat, ainbeste, onenbeste...*

<h> grafema

<h> grafema 8 hitzetan azaltzen da txetxekarietatik kanpo: *bijhoza, hederrac, christaubac, mathematicas (2), phisica, Bohemiaco, hombre...*

<g> grafema

e eta i bokalen aurretik herskari belarea ordezkatzeko <gu> multzoa erabiltzen da 39 hitzetan: *aguinac, aragui, bague, begui (2), beguit, beguiza, berrogueta (2), eguia, eguiaja, eguija, eguin (8), eguiñic, eguiteco, eguiten, gueiago, gueldiu, gueldiuco, guero, guibel, guichi, guichicho, guichien, guichienaz, guizon, guizona, guizonenac, illarguiric, izeguin, izeguitera, ogueta.*

Baina 40 hitzetan <g> besterik ez da erabiltzen: *bage (4), begijac, yrorogeta, irurogeta (4), berrogeta (5), erregea, erregeren (2), ogei (2), ogeta (5),*

geiago, geldi (2), geldiu (2), gichi (2), larogei, berrogei, Yngelaterra, Yngelaterran, Yngelaterraren, yngelesac, Yngilatierra, Yngiliterra

i eta e aurretik <g> grafema 8 hitzetan erabiltzen du igurzkarri belarea ordezkatzeko: *colegioco, gende, gendia, genero (2), generoz, gentil, geografo. Beste 20 hitzetan, aldiz, <j> grafema: jende (7), jenderic, jendia, jendiac, jendiarequin (2), jeografo, Jesus (6), sujeciona.*

<j> grafema

<j> grafema 59 hitzetan igurzkarri belarea ordezkatzeko erabiltzen da: *bijua, callejoe, dijuasen, flojochuagua, jakinn, jan, jango (2), jaquin (6), jaquingo (2), jaquiteco, jardin, jateco (2), jaten (2), Jaungoicoari, Jaungoicuac, jausico, jende (7), jenderic, jendia, jendiac, jendiarequin (2), jeografo, Jesus (6), jo, juban (2), jubateco, jubaten, jubaia, juntacen, juntasen (2), jurisdicio, sujeciona, zijuazela, dijuen.*

Aldiz, 56 hitzetan yod epentetiko adierazteko erabiltzen da: *abijacera, ajetatic, aldija, amorijo, andiaja, andijac (2), andijaago, andijagua (4), andijarequin (2), andijaua, andijena, andra marijetan, animal-*

jen, avija, badaquije, badjjo, begijac, bijhoza, bijon, chiquija, daquijan (2), dijo, dijot, dijue (3), dijuen, eguiaja, eguija, errija, ferijacho, gacija, garbija, gustija, gustijac (2), mijaren, nagucija, naijuenduque, nijere (2), orijec, orijere, parroquijan, ymperijo, ymperijuaren (2), yndijuac (2).

Yod epentetikoa ordezkatzeko behin batean <y> erabiltzen da: abiyatu.

<c>, <z> eta <s>

grafemak

z frikari bizkar-hobietakoa ordezkatzeko¹ hiru grafema erabiltzen dira testuan zehar:

<c>: cegatic (7), cegatican (3), cergatin [sic], suceizen, ciertuba, cierturic, ciisteen, cimaur, ciran, cireen, cireena, comparaciua, constitucio, convenci, disposiciora, erecivimentu, erelacio, errelaciua, exercicio, gacija, graciac, jurisdicio, lizencia, lucia, medicina, nagucia, nagucija, noticia (2), noticiac (2), noticiacho, noticiaric, obligacio, paciencia, palacio, pistucian, relacio, relacioa, relaciua (2), satisfacicio, satisfacioa, sujeciona, Ve-

necia, Ygnaci (13), Ygnacic, Ygnacirenac, Ygnaciri

<z>: bazendu, bezela (4), Dn. Vizente, Dn. Vizente tec, dozena (3), dozena bat, eze, ezen, gaitezen, gauzeric, gauzetan, goizeco, goizeraco, guazen, lizencia, luzechuan, luzetazun, luzetazunian, plazeetan, prachezez, suzeicen, suzenac, uciareainazen, Vizerenteren, zen, zegatic, zelnec, zenduque, zer, zijuazela, Azcoitian (2), Azcolitic (2), Azpeitian, baliraz, deanez, diosunez, dizco, izquierdo (3), eztaquit, eztirala, eztituren, gabaz, generoz, guichienaz (2), iñoz, naiz (2), ordez, saizco, suaz

<s>: saspi (4), ascosas, sai, saizco, sala, salia, savalac, dijuasen, ese (6), eser, se (8), segatic (2), sein (2), sembat, senbat, senbatan, senduque. ser, sergatic (2), sergatican, basic, besin (2), su, suaz, suban, subec (2), suben, subena, subli, suc (15), sure (6), suri (2), suzenac, ascos, es (9), zaites

Litekeena da, dena den, **s** eta **z** frikarien arteko neutralazioa, lehenengoaren aldekoa, ger-

1 Ezin dugu jakin XVIII. mendearen bukaeran soinu frikari eta afrikatuak nola ahoskatzen ziren Azkoitian. Hori dela eta, ondorengo lerroetan datozen baieztapenak egiteko Hitzegi Batuko hitzen formatatik abiatu gara.

tatzea herritarren ahotan. Hori izan dalteke <s> grafemaren ugaritasunaren arrazola leherkari aurreko posizioetan: *saspi* (4), *estisen*, *seuscala*, *estaucasu*, *bascalzera*, *baster*, *zaspí*, *chitesco*, *ciisteen*, *dauscala*, *disquit*, *ditustenac*, *espadirra*, *espanego*, *esquero*, *esta* (10), *estaguala*, *estaigun*, *estala*, *estan* (2), *estaqui*, *estaquigu* (2), *estaquit* (2), *estaquizu* (2), *estaula*, *estaucat*, *estaudela*, *estauscat*, *esteizot*, *esterala*, *estet* (3), *estezu* (2), *estezula*, *estezun*, *estezuten*, *estion*, *estira* (2), *estiranac*, *estit*, *estizut*, *estu* (2), *estutes*, *fundamentuscoric*, *gastelaubac*, *gustia* (5), *gustiac* (10), *gustiatetic*, *gustietan*, *gustija*, *gustijac* (2), *gustitan* (2), *gustitaraco*, *gustitic*, *lzarriaco* (2), *lzarriatic*, *Legaspin*, *nitusque*, *pistu*, *pistucian*, *pistuzen*, *usten* (6), *ustes* (2), *Yzarrisco*.

s *frikari mihi-punta hobietakoa* ordezkatzeko <s> eta <z> grafemak erabiltzen dira:

<s> grafema nabarmentzen da: *esan* (3), *esango* (2), *esaten*, *esatia*, *pasacen*, *pasatu*, *pasauta*, *pranchesac*, *sarzeen*, *satisfaccio*, *satisfacioa*, *satisfaziua*, *saviuac*, *Tolosacua*, *Tolosan*, *Tolosaco*, *ynglesac*, *amasei* (2), *Londresen*,

sei, *Parisec*, *Parisecuarequin*, *Parisen* (10), *paseo*, *pranchesen*, *prancheses*, *sebo*, *secularac*, *semiac* (2), *semiagandic*, *semien*, *seminario*, *Sn. Andresetan*, *casi* (2), *disposiciora*, *icusi* (3), *icusico* (2), *icusiric*, *jausico*, *Parisi*, *phisca*, *pisico*, *sinisteco*, *sinisten*, *sinistu*, *sinisturic*, *Sn. Basilloren*, *ichaso*, *oso*, *solamte* (2), *sonocoac*, *asumpto*, *curiosuagorican*, *curiosuen*, *Jesus* (6), *musubac*, *ondasunac*, *suceizen*, *sujeciona*, *suzeicen*, *usu*, *ainbeste* (2), *amabost* (2), *asco* (11), *ascos*, *ascotan* (2), *ascotic*, *aspaldico*, *astian*, *astronomo*, *beste* (13), *bestela*, *bestetic*, *bestiac* (2), *bost*, *bosteun* (5), *christaubac*, *constitucio*, *descanzatu*, *disparate*, *disparatia*, *disparatiaquin* (2), *disparatiaren*, *Donostia* (4), *Donostiaco*, *errespuesta*, *escribitu* (2), *escrivizeco* (2), *esque*, *estimacen*, *estimatuco*, *estutazuniam*, *estuturic*, *finis*, *Fraisco*, *gastacen*, *gastatuco*, *gastazen*, *gusto* (3), *gustucua*, *hospital*, *icusten* (2), *icustia*, *instituto*, *instruituua* (2), *jurisdicio*, *Larrascandatic*, *lasto*, *amabost*, *Londres*, *Londresco* (2), *onen beste*, *onen besterequin*, *onenbeste*, *ones beste*, *orrenbeste* (3), *orrenbesterequin*, *ostatura* (2), *Paris* (12),

Praisco (4), *Praiscoc*, *Praiscori*, *Praiscuri*, *puscacho*, *Sn. Agustingua*, *Sn. Benitocua*, *Sn. Franciscocua*, *uste*, *ustes* (2), *ycustera*, *ystoria*, *zinisten*

<z> grafema banaka batzutan baino ez da erabiltzen: *azco* (3), *azcotan*, *frezcua*, *pranchez*, *estutazuniam*, *zinisten*

tz afrikatu bizkar-albeolarea ordezkatzeko hiru grafia desberdin erabiltzen dira testuan zehar.

<c>: *abijacera*, *balicaitequiala*, *consumicen*, *estimacen*, *gastacen*, *ilcen*, *juntacen*, *largacen*, *nombracen*, *pasacen*, *suzeicen*, *Franciaco*, *Franciatic*, *lizencia*, *paciencia*, *provincia*, *San Franciscocua*.

<z>: *aituzen*, *aizeco*, *aizen* (2), *azera* (3), *bascalzera*, *biurzen* (3), *carzela*, *comparazen*, *erozen*, *escrivizeco*, *euquizeco*, *euquizen*, *ezaguzen*, *galdezen*, *gastazen*, *ichizen*, *itanzen*, *izeguin* (3), *izeguiteira*, *largazen*, *ofrizizen*, *pistuzen*, *sarzeen*, *suceizen*, *ucia-reainazen*, *vomitazen*, *ycaz*, *baliz*.

<s>: *osac*, *asera*, *deisen*, *estransen*, *igualaseco*, *juntasen*, *manteniseco*, *mantinseco*, *tratasen*, *Pransiaco*, *basubec*, *basuc*

ts afrikatu mihi puntako albeolarea ordezkatzeko <s> grafema erabiltzen da:

<s>: *cansatu* (2), *conversasiuac*, *conversazio*, *pensaturic*, *arrasian*, *personac*, *consuelua*, *consumicen*, *consumua*

<x> grafema

Bi hitzetan besterik ez da erabiltzen eta bietan igurzkarri beldarra ordezkatzeko: *exercicio*, *exemplua*

<r> grafema

Normalean dardarkariaren aurrean bokal protetikoa idazten da: *arrazoe* (5), *erecivimentu*, *erelacio*, *errelaciua*, *errelaziuarequin*, *errespuesta*.

Hala ere, gabekoak ere badira: *ramu*, *raziac*, *relacio*, *relacioa*, *relaciua* (2)

Zenbakiak

3: *iru* (3), *irurac*

4: *lau*

5: *bost*

7: *saspi*

8: *sorzi*

12: *amabi* (3), *amavi*

10: *amar*

13: *amairu*

15: *amabost* (2)
 16: *amasei* (2)
 17: *ama saspi*
 20: *ogei* (2)
 19: *emerezi*
 26: *oguetta sei*
 50: *berrogeta amar*
 50: *berrogeta amar*
 52: *berrogeta amabi*
 53: *berrogeta amayru*
 57: *berrogeta ama saspi*
 70: *irurogeta amar*
 80: *larogei*
 134: *eun da ogeta amalau*
 400: *laureun, laureundic*
 500: *bosteun* (3)
 900: *bererazieun*
 967: *bererazireun eta yrurogeita zaspi*
 1.000: *milla*
 1.340: *milla ta irureun eta berrogei*
 3.000: *iru milla*
 4.315: *lau milla irureun da amabost*
 22.050: *ogeta amabi milla eta berrogeta amar*
 28.000: *ogeta zorzi milla*
 32.400: *ogeta amabi milla eta laureun*
 33.978: *ogeta ama iru milla bererazieun eta irurogeta emesorzi*
 54.000: *berrogeta amalau milla*

77.000: *irurogeta ama saspi milla*
 120.000: *eun da ogei milla*
 160.000: *eun da irurogeta milla*
 500.000: *bosteun milla* (2)
 545.019: *bosteun eta berrogeta bost milla ta emerezi*
 1.000.000: *milloe bat* (2)
 1.200.000: *milloe bat eta berreun milla* (2)

Aditz forma trinkoak

Eduki

dauka: *daucan* (3), *dauca* (2), *daucala, dauquen*
 daukagu: *daucagu*
 daukat: *daucat* (3), *estaucat*
 daukate: *dauquiela*
 daukazu: *daucazu, estaucasu*
 dauzka: *dauscala* (2)
 dauzkat: *estauscat*

Egon

banengo: *espanego*
 dago: *daguala, dago* (7), *estaula, estaguala*
 daude: *daude* (5), *estaudela*
 nago: *nago* (3), *naguan, enaguala*
 nengoen: *eneguan, baneguan*
 zaude: *zauden*

Eroan

daroa: *daroa*

Esan

dio: *dijo, badijo*

diot: *dijot*

diozu: *diozun (3), diosunez, diozuna, diosuna*

Ibili

dabiltza: *davilzala*

Iritzi

deritzo: *deizon, deison*

deritzot: *badeizot (6), esteizot, deizot*

Jakin

baneki: *banequi (2)*

bazeneki: *bazinaqui, bazinequi*

daki: *estaqui, daquiena, daquijan (2)*

dakigu: *estaquigu (2)*

dakit: *daquiran (2), estaquit (2), eztaquit, badaquirala*

dakite: *badaquije*

dakizu: *estaquizu (2), badaquizu (3)*

Joan

bihoa: *bijua*

doa: *dijuen*

doaz: *dijuasen*

goazen: *guazen*

noa: *nua, banua, nuam*

zihoazen: *zijuazela*

zoaz: *suaz*

Aditz laguntzailea

Indikatiboa / nor / oraina (IZAN)

da: dan (15), da, dala (4), dana (2), da (30), estala, estan (2), esta (10), danac

dira: tira (3), diranac, dire (3), estiranac, tiran (2), estira (2), dirala (7), eztirala, diran (2), espadira, dira (7), diranian

naiz: naiz (2), naizan

Indikatiboa / nor / iragana (IZAN)

zen: zan (3), sala (3), san, ezala, zala

ziren: zirana

Indikatiboa / nor-nori / oraina (IZAN)

zait: zat

zaizkio: saizco

Indikatiboa / nor-nork / oraina (*EDUN)

ditu: ditu (6), ditubana

ditut: ditut, dituran, eztituren

dituzte: ditube, ditustenac, estutes

du: duan (2), duban, estu (2), duala (2), du (4), badu

dugu: degun (2), degu (3)

dut: dut, dot (5), esterala, estet (3), badet, deanez, det (6), deran (3)

dute: dutela, dute (2), duten, badute

duzu: estezula, badezu (2), estezu (2), eztezula, estezun, desu (2), dezun (3), desum, dezu (5)

duzue: estezuten, desuten

nau: nau (2)

naute: naube

Indikatiboa / nor-nork / iragana (*EDUN)

zituen: zituban

zuen: suban

Indikatiboa / nor-nori-nork / oraina (*EDUN)

digu: digu

dio: estion

diot: diot

diote: dijue (2), dijuen

dit: estit

dizkio: dizco

dizkit: disquit

dizu: dizu (3), dizun

dizuet: dizubet

dizut: dizut (3), estizut

Indikatiboa / nor-nori-nork / iragana (*EDUN)

nion: nion (3), enion

zidan: *ziran* (2), *ciran*
 zidaten: *cireena*, *cireen*
 zion: *zion*, *ziona*
 zizkidaten: *ciisteen*

Baldintza / nor (IZAN)

balltz: *balliz*

Baldintza / nor-nork (*EDUN)

bazenu: *bazendu*

Baldintza ond. / nor / oraina (IZAN)

litzateke: *elizaiteque*, *elizaite*,
balicaitequiala (azken adizki
 hori testuan ahalerazko zen-
 tuarekin erabiltzen da)

zinateke: *sinaiteque*

Baldintza ond. / nor-nork / oraina (*EDUN)

genuke: *najjuenduque*

luke: *eliquiala*

nituzke: *nitusque*

nuke: *naieneco*

zenuke: *zenduque* (2), *senduque*

Ahalera / nor (*EDIN)

liteke: *leique* (6), *leiqe* (3), *lei-*
quiena, *lei*

naiteke: *neique* (3)

Ahalera / nor-nork (*EGIN)

dezake: *deiquean*

nezake: *neiquian*

Subjuntiboa / nor / oraina (*EDIN))

daitezen: *estisen*

gaitezen: *gaitezen*

Subjuntiboa / nor-nork / oraina (*EZAN)

dezadan: *zadan*

dezagun: *dezagun*, *estaigun*,
ezacun (2)

Agintera / nor (*EDIN)

zaitez: *zaitez*, *zaites*

bedi: *begi* [?]

Agintera / nor-nork (*EGIN, *EZAN)

beza: *begui*

bitza: *beguiza*

ezazu: *ezazu* (2)

Agintera / nor-nori-nork (*EGIN)

bezait: *beguit*